

HISTÒRIA DE LA FILOSOFIA

Examen PAU

TEXT 1

- Si algú no és capaç de discernir amb la raó la idea de bé, distingint-la de totes les altres, ni de triomfar, com en una batalla, sobre totes les dificultats, esforçant-se per fonamentar les demostracions no en l'aparença sinó en l'essència de les coses per poder refutar al final totes les objeccions, ¿no diràs d'ell que no coneix el bé en si ni cap altra cosa bona, sinó que, fins i tot en el cas que assoleixi alguna imatge del bé, ho farà per mitjà de l'opinió, però no de la ciència? [...]
- Sí, per Zeus! -va exclamar-. Diré tot això i amb totes les meves forces.
- Aleshores, si algun dia has d'educar realment aquells fills que ara imagines criar i educar, no els permetràs, crec jo, que siguin governants de la comunitat i dirigeixin els assumptes més importants mentre estiguin privats de raó, com si fossin línies irracionals.
- No, en efecte -digué.
- ¿Els prescriuràs, doncs, que es dediquin particularment a aquella disciplina que els faci capaços de preguntar i respondre amb la més gran competència possible?
- Els ho prescriuré -va dir-, completament d'acord amb tu.
- ¿I no creus -vaig dir- que tenim la dialèctica en el lloc més alt dels nostres ensenyaments i que no hi ha res que pugui posar-se amb justícia per damunt d'ella, i que ella és com el cim de tot ensenyament?

PLATÓ. República, 534c

PREGUNTES I RESPOSTES

1. Expliqueu breument -al voltant de 50-80 paraules- les idees principals del text i com hi apareixen relacionades. [2 punts]

El text recull la importància que té el coneixement i l'educació en relació amb l'acció, especialment social i política. Plató defensa en aquest text que aquell qui no coneix la idea del bé i que es guia només per l'opinió i per l'aparença més que per la ciència no pot governar. A través de l'educació, especialment a través de la dialèctica, la més noble de totes les disciplines, s'aprèn a raonar correctament, a conèixer la idea del bé i dirigir, així, la comunitat.

2. Expliqueu breument el significat, en el text, de les paraules o expressions següents -al voltant de 5-15 paraules en cada cas. [1 punt]

- a.- «el bé en si»: idea suprema que il·lumina i dóna sentit a la resta d'idees.
- b.- «opinió»: fals saber fonamentat en l'aparença sensible. Contrari al saber veritable o ciència.

3. Per què diu Plató que la dialèctica està «en el lloc més alt dels nostres ensenyaments i que no hi ha res que pugui posar-se amb justícia per damunt d'ella»? (En la vostra resposta, haureu de referir-vos als aspectes del pensament de Plató que siguin pertinents, encara que no apareguin explícitament en el text.) [3 punts]

Plató parteix de la base que només qui coneix el Bé en tant que idea pot arribar fer-lo, i que fer el bé significa governar la polis d'acord amb el model de perfecció del món intel·ligible. Però l'ànima, que en un principi estava al món de les idees i que va caure al món sensible (recordem el mite del carro alat que apareix al Fedre), ha de fer un procés d'aprenentatge ascendent altre cop cap al món de les idees, per recordar allò que ja sabia (reminiscència). Aquest procés gradual i dolorós de millora de l'ànima i de

separació de l'ànima respecte al cos s'anomena 'dialèctica'. La dialèctica és un mètode – l'únic mètode- a través del qual, es pot arribar a la idea de Bé. L'únic que està preparat per a decidir correctament, aplicant la idea de Bé a la tasca política, és l'home l'ànima del qual coneix la idea de Bé perquè s'ha sotmès al procés de millora dialèctica en el coneixement, (el filòsof-rei).

La paraula 'dialèctica' en Plató té un significat una mica diferent al que tenia per al seu mestre Sòcrates. La dialèctica en Sòcrates era només un diàleg orientat a la recerca de la veritat, però en Plató el terme es complica una mica. Plató considera que no coneixem només a través del diàleg amb els altres ciutadans, que és el que feia Sòcrates, sinó que ens fem millors quan millorem la nostra ànima, aprofundint en el coneixement i en la reflexió que ens permet anar més enllà de la pura sensibilitat i assolir el món de les idees, pures i perfectes ('en sí'). La dialèctica és la tècnica de coneixement per excel·lència, és el procés a través del qual l'ànima aprèn a passar del món sensible al món intel·ligible. Recuperant el mite de la caverna de Plató, si el presoner -el que està atrapat en el món sensible- arriba, un cop alliberat de les cadenes, al terme de la visibilitat quan pot veure el sol i s'adona que el sol il·lumina les coses sensibles, el qui fa el procés dialèctic arriba també al terme de la intel·ligibilitat quan contempla la idea de Bé, que il·lumina i dona sentit a tot el món intel·ligible.

Per tant, la dialèctica és un camí llarg i dur (Plató considera que només es pot culminar un procés així quan s'ha entrat en la maduresa). Estem davant un camí d'aprenentatge a través del qual l'home més perfecte aprèn a situar-se per sobre i més enllà del que és purament material i sensible i a optar per la perfecció de les idees. La dialèctica significa una evolució de perfeccionament de l'ànima i un ascens a un nivell superior de coneixement, que és el món de les idees (dialèctica ascendent).

En el mite de la Caverna, el presoner alliberat, un cop ha completat el procés, en veure la idea del Bé veu també com aquesta idea il·lumina i dona sentit a tot el món de les idees perquè les idees són bones en la mesura que participen de la idea de Bé. Però no hi ha només una dialèctica ascendent; conèixer el Bé suposa també un procés descendent, en què aquesta idea de Bé regeix totes les nostres accions en el món sensible. Qui ha perfeccionat la seva ànima és capaç de tenir una visió unitària de totes les coses i les coneix en el seu ple sentit (perquè apareixen il·luminades per la idea suprema). És, doncs, en aquesta dialèctica descendent quan s'adquireix la capacitat de sintetitzar, d'encaixar i donar sentit a allò que apareix divers.

Per a Plató el sentit de la vida humana es troba en la millora en la vida moral i en la recerca del bé. En altres paraules, la vida és un continuat esforç de perfeccionament envers el món de les idees. Per això, la formació dels dialèctics és molt dura i molt llarga. Va destinada a crear ciutadans que siguin veritables 'homes d'or' i que puguin governar amb saviesa la ciutat al llarg de les seves vides.

4. Compareu la filosofia política de Plató (és a dir, la seva concepció del govern i la justícia) amb una filosofia política diferent que es pugui trobar en la història del pensament. [2 punts]

Hi ha qui interpreta que la finalitat última de Plató amb els seus diàlegs era de caire polític, perquè s'interroga sobre la validesa i el significat dels principis de justícia. No és clar que la finalitat última de Plató fos la política –hi ha qui diu que era l'educació del ciutadà segons principis morals o l'epistemologia que situa l'enteniment per sobre de la sensibilitat- però, en tot cas, el que no es pot negar és que la política va ser per a ell almenys un dels eixos més importants del seu sistema filosòfic, tal com ens ho mostra en aquest diàleg.

Com hem vist en la pregunta anterior, la política demana una educació específica, una formació llarga i costosa. Aquesta formació havia de permetre al filòsof-rei adquirir el coneixement suprem, necessari per tenir coneixement del Bé i de la Justícia que demana el bon govern d'un Estat.

En tota l'obra platònica es reivindica la superioritat d'un tipus d'individus que són els homes d'or'; és a dir els homes autènticament savis, és a dir, d'ànima més pura i que coneixen la justícia, per damunt dels altres homes (soldats o homes de plata i obrers o homes de bronze). Per això hi ha una estreta relació entre la república aristocràtica regida per un filòsof-rei, el govern que proposa Plató, i la justícia, ja que només els que coneixen el bé i la justícia poden governar.

Tot comptat i debatut, la postura política de Plató és clarament idealista. Un pensament polític es considera 'idealista' perquè, entre altres coses, no es preocupa tant de les circumstàncies de l'acció com dels principis que l'orienten. Els idealistes tendeixen a considerar que són els principis i no les conseqüències d'una acció política el que marca el valor d'aquesta acció. Per a un idealista és la bona teoria el que marca la bona política. A més, els idealistes tendeixen a considerar que la bona política deriva d'un governant savi, o d'un filòsof-rei, capaç de fer la síntesi de saber i poder.

Podríem comparar aquesta tesi amb altres dues de molt importants també en el context del pensament polític; la d'Aristòtil a Grècia i la de Maquiavel al Renaixement. Aristòtil es va adonar que l'idealisme polític de Plató estava errat perquè una ciutat només pot ser feliç i pròspera si està unida i si tots els ciutadans van a una; però Plató no acabaria tenint una sola ciutat sinó tres de diferents, perquè n dividir la societat en tres classes socials (governants –o homes d'or–, defensors de la ciutat –o homes de plata– i obrers –o homes de bronze–), cadascuna d'aquestes classes socials buscaria el seu propi profit. Però si en tota la història del pensament trobem un autor contrari a l'idealisme en política i que considera nefast governar segons principis sense atendre a les conseqüències de les accions, aquest és Maquiavel. En el Renaixement italià Maquiavel inaugura la tendència del que s'anomena 'realisme polític' i defensa que el governant, per ser virtuós, ha d'aprendre a no ser bo, si convé. Adaptar-se a les circumstàncies per tal d'aconseguir allò que es vol pot voler dir, per exemple, mentir o ser deslleial.

Amb la tendència a creure que tot home és dolent per naturalesa i que no es pot confiar en la bona intenció del governant, per més savi que sigui, Maquiavel, a diferència de Plató, separa allò moralment bo d'allò políticament bo.

5. Creieu que Plató té raó quan defensa que els més savis han de governar? Raoneu la resposta. [2 punts]

Avui en dia, i d'entrada, la democràcia, i no l'aristocràcia, és considerat arreu el règim més desitjable perquè garanteix la igualtat de tots els ciutadans davant la llei, mentre en la teoria de Plató cada classe social tenia una educació i unes lleis diferents. De totes maneres, tot i que la polis grega i l'època de Plató tenen poc a veure amb les nostres societats actuals, l'afirmació de Plató que els més savis són els que han de governar no es pot desqualificar directament i, com a mínim, ha de fer-nos reflexionar.

D'entrada, sembla que no està malament pensar que la persona que governi ha de ser una persona informada, que sàpiga què passa en el seu entorn, intel·ligent i astuta i, també, una persona que sigui equilibrada i justa. Perquè si no està informada es pot errar, si no és intel·ligent i astuta es pot deixar enganyar i si no és equilibrada i justa pot esdevenir un tirà, casos, tots aquests, clarament indesitjables.

Però en la democràcia no busquem tampoc l'home més savi; si cerquéssim això no fariem eleccions sinó exàmens complicats –com les oposicions a jutges i a notaris– o ¿per què no? test d'intel·ligència. Les democràcies són règims d'opinió pública i, per tant, es vota aquella persona que considero capaç de gestionar millor els interessos de tots d'acord a la meua opinió particular. No cal posseir cap 'ànima' especial per ser un bon governant: les millors democràcies són aquelles que garanteixen que qualsevol persona, amb independència dels seus cognoms, dels seus diners o del seu nivell d'estudis pot representar les opinions de la majoria. A més tampoc no podem pressuposar ingènuament que qui coneix el bé necessàriament el farà. Saber què és el bé i actuar d'acord amb el bé són coses molt diferents. Per tant, saviesa i bondat, que

per a Plató són indestriables i necessàries per al bon govern, no estan en realitat intrínsecament unides. I segurament aquesta discordància amb l'afirmació de Plató es dona perquè el règim polític imaginat per l'autor de La República és massa idealista per a nosaltres.